

С. Бондарчук.

- 1 *

М о л о д о б і л і т е р ... К у р б а з а.

З великою тривогою я дозволяю собі написати (ці короткі речення.)
Спомини про тринацькі давні дні епічної праці з Лесею Курбасом
для мене завжди були радістю й скорботою. Резонанс творчості ви-
датного і епохального режисера української сцени вітєв наді мною
все життя і приносив мені незаслужену прихильність і не менше
незаслужену кривду а часами й ворожі удари. Але все тече все
мінється, приходять нові дні приходять нові й люди. (Візьмемо
себе за приклад коник збуття. (Краще споминати про красу юнаць-
ких творчих поривань, про велич весняних лумок і мрій, про давню
сонячну любов.)

Леся Курбаса любили ми з великим жертовним признанням. Любили
Курбаса тому, що сам він був налитий вщерть великою любов'ю. Лю-
бов'ю до рідної країни, любов'ю до всіх людей труда, любов'ю до
творчості до праці, до життя. Любили ми його тому, що в Лесеві
знайшли самих себе: без Леся Курбаса театр наш не родився б. Се-
ред нас не було такого хто б міг стати керівником для інших.
Всі ми були занадто рівні як знанням так і здібностями. Леся
Курбас приніс нам, так потрібну, зверхність. Він став нам "свя-
щенним древом життя". І ми, шануючи свого учителя творця, несли
йому свої юнацькі мрії-думи і серця. Часами недолумані, незрілі
ще, але сердечно чисті. Та й Леся наш був не зразу тим ким став
він історично. Він підносився зростав в роботі поступово як мис-
литель, майстер і творець.

1. Леся Курбас - педагог.

В. Кіслюк

Перші вистави "Молодого театру" народжувалися у важких і неспри-
ятливих умовах. З них не можна робити ніяких творчих висновків.
В початкових кроках нашої роботи з Лесею Курбасом були показні-
шими шкільні вправи в Студії на матеріалі трагедії Софокла "ЦАР
Едип". Це був 1916 рік. Точилася перша світова імперіалістична

війна. Наш ^оклектив не мав ніяких засобів. Для роботи ми здобули безкоштовно притулок у лимарній майстерні Київського земства по вулиці Караваєвській /тепер Толстого/ № 29. Тут вироблялися для фронту шлеї, сидла, посторонки, напруги, дерги й інше знаряддя. В задушливому повітрі з прядива, [±] ключча, ременю, сириці і смоли, в зацвілих шпаленявою мокрих стінах холодної майстерні, протягом ночі, Лесь Курбас під метроном навчав нас чіткості і чистоти, ритміч-них досконалостей вимови мистецького слова:

"Горлоці родять тирана,
"Горлоці глухотвором налуті
"Пхяють до діл неподобних,
"До безхосенних же діл,
"Та на найвищу високієть вибравшиєь,
"Падають рантом
"В темну безодню стрімглав....
"Де вже нема під ногами
"Грунту твердого....

у перекладі І. Франка

Хор в трагедії Софокла "Цар Едіп"

Вже відно те, що з перших кроків епічної з нами роботи, ЛЕСЬ КУР-БАС вказує нам глибоду людяну мудрієть кривнью Еллади, - визначало спрямовання Курбаса в майбутній праці. Лесь Курбас не визнавав вузького професіоналізму в мистецтві: актор, режисер повинні учи-тися і треніруватися все життя. Хто не вправляється, не тренірує свого уміння - той посувається назад, тупіє.

Як тільки ми здобули приміщення по Прорівній /тепер Свердлова/ вулиці № 17, де зараз Кіно театр "Комсомолец", Лес Курбас одразу закликає для наших щоденних вправ відомого соліста балету Михайла Михайловича Мордіна: для вправ по по голоєу запрошує тов. Лундта, по фехтуванню тов. Кузьміна, а сам веде творчі вправи по системі акторського майстеретва. Він разом з нами одвідує музеї, знайомить з мистецькими здобутками минулого, в прогулянках зачаровує любовію до природи.

Вабить мене поділитися вражіннями від тих прекрасних вправ, які

проводив з нами Леєв Курбає по системі факторського майстерства. Уявіть собі кімнату нашого фойє. В мажорно-святочнім натхненні весь юнацький колектив. Між нас і Леєв. Панує настрій урочистої, співдружнього чекання й соромливості. Один по одному ідуть покази і обмірковання етюдів з мімодрами. Все без слів. Тільки подих, тільки рух, тільки "мова" мовчазних вимов.

Курбає дав мені для творчих вираз тему: "Композитор над морем". Я здаю свою роботу: Мені уявляється широкий проєктір моря. Я застиг в мовчанні. Міг би сісти... Міг би йти... А я не йду... Та й не стою... То лиш здається так. А справді я йду.... йду думками, почуттям, вдивляюся в простори моря. Я бачу вир кипить. Конитями б'єють пілні коні, гравями тріпочуть... А над цим бурхливим табуном шнурки гнучечок з променів вечірньої зорі. В душі, в уяві піднімаються якісь ще не досягнуті асоціації.... Невпинний рух. Змагання... боротьба... Пожежа... Вибухи... Я усвідомлюю: Так кипить життєве море. В успішстві повно протиріч. Іде запекла боротьба добра і зла. Свої уявлення, свої думки, сумніви, догадки, рішення, вагання я переклав на мову моїх сценічних засобів, я виявляю все без слів очима, мімікою, жестами, всім тілом, ритмікою дії... За мною стехить колектив і ЛЕСО. Думки мої ростуть і ширяться. Велухаюся у протиріччя двох світів. Я прагну говорити, розкрити людям думи й почуття,, закликати до боротьби. Моею мовою - мистецтво музики: я композитор. Я пишу симфонію. Я сам собі вважаюся диригентом. Передімною ніби оркестр. Я за пультом. Дирижую. І сам в собі заглиблююся ще більш. Я komponую. Я творю. Я слухаю себе, велухаюся в оточіння. Потреба велухатися в музику бурхливих хвиль. Я слухаю напружено. Все більше, більше... Що ж це є? Замовкли бурюни? Вирине вир а музики не чути. Невже природу зрадило властиве їй буття? - Природа ж незрадлива... А... Догадується: за мною вже давно бреше злочинна зрадниця- невивіть слуху. Так - вона. Я все не вірив. Я змагався і не зміг перебороть. Трагічний час настав: слух мій композиторський - СКОНАВ. Я мушу пере-

жити СМЕРТЬ свого мистецького покликання, свого суєтільного призначення, свого ідейного життя.... Та ні... Не п'єнішайте з вироком: Фізична смереть це ще нішніши не все... І слух душевних струн моїх я піднесу ще вище... Понад СМЕРТЬ. Я буду жити і творити, бо я частина творчого суспільства, а суєтільне ж не вмирає.... Я живу!"....

Моя робота на тему "Композитор над морем" скінчена. Я показав товаришам свої думки і почуття, свої увлєння я переніс на мій сценічний матеріал-міміку, пластиний вирєз тіла, жести, ритміку дії, екомпонувєв у коротенький дієвий етюд.

Хвилину всі мовчать. Мовчу і я. Мовчить і Лєсь. Тихенький шепіт. Самі по між собою - репліки.. Лєсь Курбєв піднімається і холить. Посміхається. Ждемо. Заговорив.

"-Ну що ж товариші, робота єсть. Давайте розберемося.

Один по одному - думки і заперечення:

- "Хороше праця... Це одні.

- "Ритмічно зроблено і чисто"... Кажуть другі.

- "Темперментно з запалом"... Могаб еказати Поля Саміфленко

- "Дотепний формалізм"... Це голос із прийдешньої провінції... Його б

2 міг проказати ще не народжений в ті дні мистецтвознавець. А ми самі ~~євн~~ такіх казань не вміли ще. А ЛЕСЬ, коли б він був живий, то він би проказав: - "Чого ж ДОТЕПНІСТЬ ФОРМИ тех є шлює. Віда коли ні форми ні дотепності. Та зараз нам ідеться не про це. Шобь ґрунтовніше нас турбує: - ТВОРЧА МИСЛЬ? Ії зростання, розвиток. Не форма важна зараз нам... Хоча без форми і без ритму нічого в світі не буває. Нєвїть дуб в своїх листках несе і форму й ритм. Але єьогодні ми проробляємо питання МИСЛІ. Запам'ятайте мисель і почуття у повєкчасній єпільності. Без мислі, без ідеї- твір дурний, без почуття- ^{холодний} він ^{холодний} ґруп. Мистецтво наше повинно бути змієтовним і живим, правди і глибоким. Не конія натури, не фотографія суха, - а внутрішній ~~євн~~ живий процес одвічної народної душі. Так от розглянімо етюд наш з цих ~~євн~~ позицій. Що нам дав товариш у єьогоднішній роботі? Чистота

звичайно - єсть. ритмічність тех.... і думка в тебе є, і композиція.

Усе добротю зафіксовано... Бракує тільки трошки... Як ви думаєте, що бракує нам у цій роботі?

- "Все здається, добре..."

- "Ні не все, говорить Лєєв. Нема САМОГО АВТОРА ТВОРЦЯ. Усе що ми сьогодні бачили це є повторення того що ти показував минулий раз. Ті ж самі форми, ритм і ті ж точнісінько думки. А нам сьогодні хочеться, що б ти нам показав ЯК МИСЛЬ ТВОЯ ЗРОСЛА, Як піднялась на НОВИЙ творчий щабель, Як розвивається твоя мистецька ЯКІСТЬ... А потім уже техніка, майстерність. Актор - творець, філософ, випромінювач душевних таємниць людини. Подумай ще і попрацюй."

П.

Лєєв Курбаєв актор.

Лєєв Курбаєв був актор великого почуття, глибокої мислі, широкого сценічного діапазону і палкого темпераменту. Він ^{брав} ~~взяв~~ участь майже у всіх спектаклях "Молодого театру". У цій короткій розвідці я не буду спинятися на характеристиках всіх мистецьких образів, створених Курбаєвом у "Молодому театрі". Ліричний студент Іванчик у виставі "Молодість" Макса Гальбе, драматичний занальний скульптор АРНО в "Юлі" Жулавського, глибоковдумливий Річард АЙРОН в "У пущі" Лєєв Українки, інтелектуально-вібраний пастор у виставі "КАНДИДА" Бернарда ШОУ. Скрізь Лєєв Курбаєв чує теплотою своїх природних даних глибиною творчої мислі і майстерністю свого сценічного уміння.

Я хочу акцентувати у творчій роботі Курбаєва актора ту особливу специфіку театру, яку ми називаємо "почуттям ПАРТНЬОРА на сцені".

Досвідчені актори добре знають що то є партнер у діалогові, чи взагалі у всій виставі. (Коли вас із галюрки чи й з останнього рядка партеру вірне з місця прагнення підкочити і кинутиє до рамни в оплесками - знайте вас підносить радісний контакт сценічних виконавців.)
Випромінювання внутрішніх емоцій завжди чується партнером на сцені.
А монолог спілкується в партнерстві з глядачем. і горе (взм) ^каторові

коли партнером ^(вашим) транить актор без темперамента—сухий холодний резонор. Пропала ^(ваша) ^{Тоді} мисль, замерзнуть почуття, і образ захолює не родившись. Лесь Курбас був наділений особливою теплою душевного еднання. З ним легко, радісно стрічатися на сцені. Ви забуваєте, що це облуманий, мистецьки витончений діалог, ви чуєте сценічне слово Курбаса як живу теплу мову, що народжується тут же в процесі вашої рзмови. Мені ця особливість обдарованості Лесь Курбаса у пам'ятку ще й досі по виставі "Молодіть". У розвитку сюжету ми не були партнерами. Івасикові /Курбасові/ сценичною партнершою була ГАНУСЯ /Ліна Добровольська/. Але вся гама взаємин двох осіб огррталася Курбасівською душевністю. Тому так легко було грати цю виставу, тому мені так глибоко запала в душу ця провітлена природністю творчості Лесь Курбаса. І це на мою думку найбільше висвітлює Курбаса— АКТОРА.

9 Ми любили свої вистави— це природно юнацькій натурі. Ми завжди дивилися із за кулі і стежили за нашими товаришами. (Я хочу ^{ще} ~~тут~~ звернути увагу на Курбаса актора в двох виставах:) це спектакль " ЦАР ЕДИП" Софокла і "ГОРЕ БРЕХУНОВІ" Грильпарцера. Імпозантна, царственна Поетатъ ЕДИПА в трагедії Софокла це законна гордість героїчних даних Лесь Курбаса. Але ж комедійна роль у "Горе брехунові".... слуги Леона

Із за кулі ми тішилися барвами цього життєрадісного спектакля. Макорні вишлески натхнення, каскади соняшних акторських вправностей, красочно-дотепні декорації Анатолія Петрицького і гармонійний лад режисерського плану Лесь Курбаса, давали нам правливу творчу радість. Коли ж у ролі спритного й зухвалого хлопчиська пустуна Леона кухарчука виступав Лесь Курбас ми не могли одірватися від його образу. Підвирений чубок, на чолі якрава стрічка і Курбасівський уміх зоряних очей:..

Дійсно величезні сценічні протилежності: заповнений глибиною мислі трагедійний образ Едина— з потрясуючими вибухами темпераменту і комедійно— філігранний образ зухвалого хлопчиська пусту—

Леона Кухарчука— це дається тільки акторові великого талану з високою майстерністю.

2
(1)

Ш. Курбас режисер.

На порозі п'ятидесятої річниці з дня народження "Молодого театру" про режисера Леся Курбаса треба говорити у зв'язку зовсім комплексом творчої роботи нашого колективу.

"Молодий театр" явля[?] собою самобутній організм, пізнаний історичним розвитком мистецько-суспільної думки. Нашого колективу ніхто не збирав, нашої режисури ніхто не запрошував на готіві чільні поети, художників ніхто не прислав нам з мистецьких високих закладів. Творча думка час у була матерним лоном "Молодого театру". Режисура у нас проявлялась за природним розвитком колективу. Хто вважав себе готовим і спроможним узятися за постановку вистави мав не заперечене право ставати до режисерської роботи.

Найблагородніший товариш у нашому колективі Валерій Васильєв взявся за постановку Мольєровського "Тартюфа" і проявив високий мистецький смак у виборі твору. Ми були зачаровані музикою потепного і граціозного перекладу Мольєровського віршу *Вол. Рашіра Саліні-Ленко*. Але скромний темперамент режисера і його мистецька вправність не сприяли у дальшому вимогам колективу.

Глибо темпераментний актор Семен Семжор ~~успішно~~ поставив Ібсенового "Доктора Штокмана". Стимулом його режисерської роботи було бажання виступити виконавцем в образі доктора Штокмана.

Невдало пробував у режисурі Андрій Щенанський.

✓✓ Єдиним покликаним зовні режисером у нашому колективі був Гнат Петрович Юра.

Леся Курбас, ураховуючи наші скромні режисерські і акторські можливості, запрошив до нашого колективу свого друга Гната КРУ, не перебагаючи в ньому потенціального найхоретокішого свого ворога. /Дивись статтю Г.Юри в журналі "За марксо-ленінською" за 1964р./
Кришкун *№ 12*

Ми зустріли нового товариша Гната з повною молодотئاتрівською теплою і сердечністю. Невеличкий кругленько-присадкуватий з приємно-хитрими зіницями очей, відносно вже досвідчений на сцені, Гнат Петрович зайняв поважне місце в акторському складі і взявся до великої постановки за матеріалом своєї власної інсценізації символічного твору Леоніда Андреева "М И С Л Ь." Виконавцем центрального образу в спектаклі "Доктора Керженцева" був сам режисер спектакля Гнат Юра. Вистава успіху не мала. І це був фінальний фінал нашої роботи в 1917 році.

Лесь Курбас у 1917 році зробив такі постановки: "Базар" і "Чорну Пантеру" Володимира Винниченка, "Молодість" Максима Гальбе, "ІГОЛЮ" Жулавського і "Драматичні етюди" Ол.Олеся.

Пять прем'єр за сезон це не мало. Але якісно із цих робіт можна виділити ^{останні} тільки ТРИ. Вистави "Базар" та "Чорна Пантера" робилися наспіх, а всі умови нашого існування у цей час були ще занадто проблематичні. Лесь Курбас у цей час, як режисер був ще зовсім молодий і про його режисерську систему в перших спектаклях говорити було рано. Його здібності і творчий метод проявлявся інтуїтивно в процесі над подальшими виставами. Він не приносив на проби схематичних записів своїх готових режисерських планів. Він приносив тільки свою глибоку ДУМКУ, свій задум і своє уявлення ОБРАЗУ майбутнього спектаклю, своє невичерпане прозріння і, якусь, лише йому властиву, принадність і теплоту. І тут у спільній простій живій розмові з акторами народжувалась трепетна вистава, глибокий хвилюючий зміст і прекрасна мистецька форма. Він свої думки умів бачити в реальному матеріалі сценічної дії і навчав нас бачити образи дії і персонажів.

До авторського тексту Лесь Курбас ставився поважно і вдумливо. Про це говорить те що він сам перекладає з німецького "Молодість" Максима Гальбе, з польського "Іголю" Жулавського . та і ині.

Перші спектаклі ми одягали в декорації позичені у Петра Михайловича Милорадовича, господаря тодішнього театру "Бергоффе", по вулиці Фундуклеївській /тепер Леніна/ № 5., а ^в костюми взяті на прокат в Костюмерні бр. Лейферт.

Першою одягненою у своє була наша вистава "М о л о д і е т ь" Максима Гальбе ^{постанову} ~~перекладу~~ Леся Курбаса. Це було велике свято: свій переклад, свої декорації, свої костюми.

Найреальніша в реальних і майже побутова п'єса ~~п'єса~~ Гальбе "Молодість", не позбавлена звичайного німецького сентименталізму, зачіпає питання суперечності у світогляді клерикальних прошарків тодішнього суспільства. Молодечі поривання юного покоління зустрічають діаметрально протилежне ставлення до себе у служителів культури. Суворий капелан Грегор дивиться на все через канонічні окуляри гріха, а старий ~~парох~~ Гонне визнає за молоддю право на її свою творчу думку і сприяє молодім пориванням.

Виконавцями у спектаклі були:

Івасик , студент .....Леся Курбас.
Капелан Грегор .....Олекса Ватуля.
Парох Гонне.....Стенан Бондарчук.
Гануся, небога Гонне.....Ліночка Добровольська
Аманд брат Ганусі.....Марко Терещенко.

Зовні наша вистава нічим не виділялася від спектаклів, до яких глядач давно привик. Дія відбувається в одній кімнаті з павільйонних декорацій. Двері, стіни, вікна , стіл, стільці.

Але в частині внутрішньої будови дії-спектакль був цілком новим словом театрального ^ідієства.

Задум режисера акцентував ідейність п'єси. Побутове тло ставилося на другий план.

Всі мистецькі образи були реалістичними, як по одекі так і за характером поводження, але всі їх сценичні дієві елементи не мали нічого спільного з тим плаваючим "реалізмом", що намагається фотографічно відобразити побут життя.. Мізансцени будувалися за

логікою правдивого реального поводження, взаємини дієвих осіб -зумовлені їх внутрішніми суперечностями, жести приведені в потрібний лад як виразники внутрішніх процесів. Просто кажучи, на сцені повився правдивий реалістично-мистецький спектакль, в якому розкривалося внутрішній зміст явищ, як історичних процесів життя, а не їх зовнішня фотографія.)

В спектаклі "Молодість" не було ніякого звукового оформлення. По ходу дії Старий парох Гонне /Бондарчук/ часами наспівував студентський "Гулемус", а Гануса /Добровольська/ в одному місці під аккомпанімент Івасика /Курбаса/ проспівала пісеньку:

"Давні часи давно вже проминули".....

Не зважаючи на таку скромність вокального матеріалу весь спектакль звучав як гармонійний квінтет. Цьому сприяв ритмічний лад цілої вистави. Лес Курбас скомпонував дію по принципу музичної композиції. Ідейний зміст вистави подавався закономірно уорядкованим сценічними засобами: акценти і послаблення, розширення і звуження виловичної канви, ^{пластичні і} голосові засоби актора звучали як опрацьована художня мова.

Образи Ганусі та Івасика виступали прекрасним дуєтом молодих ідей, молодих поривань до нового життя. І старий поважний парох Гонне доповняв їх третім голосом добродушною щиросердечністю. Тема схоластичного Канеліяна Грегора безуспішно сперечалася з непереможним мотивом життєвої правди. І тільки недоумковатий Аманн /Терещенко/ брат Ганусі час від часу втручався несподіваними викриками збаламученої душі, що й привело до трагічного кінця у пьесі. Це був прекрасний реалістичний спектакль. Радісно було в ньому брати участь і не менше радісно після п'ятидесяти років споминати його мистецьку красу і талановитого творця вистави Режисера Леса Курбаса.

Високого творчого піднесення режисерській мислі й технологічній
вправності Леся Курбаса приніс 1918 рік. Це був великий ПОРІГ
у житті колективу. Побіжно кинимо погляд у ті далекі дні.

Тисяча дев'ятест вісімнадцятий... Який же ти далекий... і який ти
близький, рідний. Цвіли думки, буяли мрії, точилась боротьба.

× Бурхлива епопея мужності, держави і перемог. А в нашому оточенні...
іронія життя...

"Славних пращів великих-

правнуки погані!"...

*на голі з германки
Скоробадівки*

Осілись на Печерську, загородилися німецькими багнетами і... пра-
вили "державою" від Лаври до Хрещатика...

2 Далше нам в знаки "Держава" ця. Всього не скажеш. Та й не
треба. Період гетьманщини був як булька на воді: весною німці
поездили гетьмана, пограбили, поемікали, повивезли народного доб-
ра в осени тікали разом з лялькою по імені Павло Скоропадський
(Поганого б не згадувать. Та в пісні слів не викинеш. А пісня в
нас у перемішці біль і радість, сум і туга....)

× 4 червня 1918 року виходить друком СТАТУТ "Молодого театру",
в якому вперше прозвучало слово самобутності національної форми
в культурі українського театру.. Свої творчі завдання "Молодий
театр" визначав так:

творить і проводить в життя такі форми театр-
ального мистецтва, в яких цілком могла би про-
явитись творча індивідуальність сучасного моло-
дого покоління українського акторства не "Украї-
нофільської", а європейської в національній
формі, культури, що цілком порвавши з обаналь-
неними традиціями українського театру, збукує
свої нові цінності як у мистецтві театра вза-
галі, так і мистецтві актора особливо, не буду-
чи провінціалізмом чужих культур.

Після оголошення СТАТУТА "Молодого театру" ми випускаємо "ПА1"

іх купує простий народ: робітники, селяни, студенти, кооператори
У нас міцніє матеріальна база... Наймаємо приміщення по Проріз-

ній /тепер Свердлова/ вулиці № 17, доручаємо ремонт і господарські справи інженеру Немоловському І.П. і юристу Маслоу Н., а колектив рушає до Одеси готувати репертуар у затишку дев'ятої станції фонтана. Це велика творча праця. Леся Курбас готує три прем'єри: "Цар Едип" Софокла, "Горе брехунові" Грільпарцера, в перекладі самого Курбаса, "У ПУЦІ" Лесі Українки. Гнат ЮРА готує "Г Р І Х" Володимира Винниченка "Застошений ^в Герт. Гаунтмана, а Семен Семдор закінчує "Доктора Штокмана" Ібсена. Нещастить лише одному Андрієві Шепаньському - ніяк не подужає "Розбійників" Шіллера. І цей хороший твір впадає в нашого репертуару назавжди.

Колектив живе комуною: харчуємось з одного казана. Часами гуето, а буває й нуето. Виручали кооператори і за столом у нас жило добро. А для душі ми видаємо на гектографі журнал під назвою "Брат Дюбуа". Кінчається Літо. В театрі ^{у Світової} Стамерова по вулиці Херсонській /тепер Пастера/, де зараз Український театр "Імені Жовтневої революції" даємо сім вистав в Одесі і повертаємось у наш чудовий Київ. А в столиці в нашім домі на дверях залі німецький петлик - "РЕКВІЗОВАНО" й печатка... теж німецька.

Зачалась велика боротьба не на смерть а на життя. Наряжається делегація: дві ДАМИ - Поля Самійленко і Софія Мануйлович. На руках біленькі рукавички, а на шляхах етраусове пір'я. В ролі "директора" Степан Бондарчук, а секретарем Василь Василько. Білі галетуки, маніжки, смокінг, візитка, портфель і.... відповіданий вираз... А деж Леся КУРБАС? Іронія часу: у Курбаса нема пристойного убрання... /строката курточка/ Він виступає в ролі нашого дольмечера /перекладача/, а по професії він зараз "електротехник ецени".

Дім генералгубернатора на розі Левашівської та Інститутської перетворився в гетьманські палати. Кругом німецька вярта. Пробираємось в залю на другому поверсі. Кругом на двигликах непо-

битки загиблого царизму. Тихий шепіт. Млуть прийому "ІХ вельюх-ноеті!" Коло дверей до гетьманських покоїв два вартових. Чуби. Шаблюки наголо.

До наших д а м на ланках котиком плюгавенький панюк...

- "Так ви, того.... артисточки? Цікаво... Так...так...так..."

- Люблю артисточок, люблю...

- "Спасибі. Дякуем."

- "А як у вас...на сцену? Голенькі дівчатка?...той..."

Виходять голенькі?...

- "Та всяк буває."

- "Хе...хе...хе... Люблю, коли дівчатка голенькі..."

/Ще й облизував смашно./

- "Знаєте...Ясновельможний нас примушує ...По українському...За-чем же? Уж очей трудно."

- "Що й казати."

А ми при цім подумали: "так ось які то ті суєнільні сили, що допалися на голинку до влади."

Прийшла і нам черга до кабінету гетьмана. Височенький, стрункий генерал царської армії - в чобітках, черкеска, кінжал на раміні. Голова як місяць в ясну ніч...

- "Сідайте, прошу, з чим? Розкажуем. Догідно вислухав і мовив:

- "Гаразд, гаразд...Яб радий все ... Та шок? Ви підіть до німців.. бачте, їх печатка ім і власть печатку зняті..."

А собі вельможний зважився просити нас: " підтримуйте ж мене, підтримуйте"... (Таке придумати міг тільки дурний розум, та для гетьмана й такого досить.)

Кілька раз ходили ми до німців. Кілька раз знімали й знов чіпляли цетлики з печаткою, возили під конвоем по Хрещатику наших ^{окторів} ~~членів~~ чат, які наважувалися протестувати салтатам...

З'ясувалося, що німці хочуть хабара. Заплутався до цього Обер-лейтенант БРАУН. Тоді пішов великий шум і докотився аж до ВІДНЯ

Курбас написав статтю до Німецької газети.

Справу розв'язали заворушення - в німеччині починалась революція, хитався трон.

Сезон ми почали виставою "Ц А Р Е Д И П" Софокла в постановці Леся Курбаса.

Багатий був наш вісімнадцятий багатий боротьбою, творчістю, змаганнями. Я полишаю за собою слово на докладнішу розмову в другий раз; ~~та~~ ~~х~~ зарз де що все таки потрібно розказати, про те що нам приготували вже свої, не німці ~~і~~ не гетьман, а творці мистецьких справ і думки нашого "суспільства" - старі громадяни:

Ще за Центральної Ради на місці театру М. Саловського у Трейцькому Домі організовано "Національний театр" з побутовим репертуаром для народу. А для вищих прошарків суспільства заходилися творити на Мeringівській вулиці у прим'щенні Геймана № 8 свій європейський театр, під назвою "Державний драматичний". В часи гетьманської реакції також усе сприяло довершити організацію "свого державного". Директором признали Кривецького, Головним режисером О. Загорова. Основним завданням цього театру було творити конкуренцію "зухвалим Молодотеатровцям" і довести до загибелі наш Колектив. Щей по вулицях столиці з легкої руки повжного гумориста пустили сміховинку - "Курбалесія", яка ~~навіть~~ ^{на} ~~затисалася~~ ^{навіть} до Шановної Софії Тобілевич у її книгу спогадів. Весело, що й казати!...

Тимчасом творча думка Молодотеатровців росла і розгорталася. В хуткім часі нісся "СТАТУТ" "Молодого театру" у червні того ж 1918 року появляється у перекладі Леся Курбаса і з його ОСОБЛИВОЮ ПЕРЕДМОВОЮ книга Віктора Обюртена - "Мистецтво вмирає".

Приводимо "ПЕРЕДМОВУ" Леся Курбаса слово в слово:

"СЛОВО ПЕРЕКЛАДАЧА. Не для того я перекладав цю книжку бездонного, безнадійного суму й глибокої любові до мистецтва, щоб пропагувати основну її ідею: "мистецтво вмирає".

Я думаю, що в душі людства борються серце і розум за первенство. І що як одному з їх показується не по силі розв'язати велику тайну, яку творить і живить наша фантазія, у всяких обставинах й у всякому ладі, — то воно дає дорогу другому елементу, щоб знов у свій час зайняти його місце. На це виразно вказує постійне чергування позитивно-реалістичних напрямків з містично-романтичними.

Я думаю, що й при надалі йлучій однострювості людства, навіки востанеться факт самотності людини, інакше в душі, серед найбільше близького і однакового натовпу. (X)

Я вважаю, що поява такого, наприклад, Бергсона у філософії з його обороною метафізики і зворотом до інтуїції відноситься на ділі іменню до останніх жілт перелому двох великих епохових стилів, які ми тепер переживаємо. І думаю, що чистому розумові цим же раз сказано: не по силі тобі самому.

І нарешті, саме нове мистецтво найбільш мене перекоонує, що тривоги автора сьогоднішньої книжки, принаймні передчасні, і що їх можна вповні віднести тільки до факту зарину "СТАРОГО" мистецтва. Для нас сучасних, до котрих вже ветигли вкочотитися хвилі нових гасел із Заходу і Сходу, для нас, що відчули всю трагедію переломової години в мистецькій свідомості і відчуванні людства, для нас, що ветигли вжитися в переломи ліній Дельонен, вдухатися в дивний геній Чурляніса, дати себе пірвати вихрям Скрябіна, відчути трагічні удари молота Маяковського, — для нас вже яено, що поминки мистецтву рішуче не внору.

Навпаки. Нова естетика відкриває перед нами цілком новий світ і безмежні, невичерпані можливості. Дає нам радість знайти себе в мистецтві; в мистецтві, що вже почало нам ставати чужим і противним, бо зродилося воно і зросло в давні, чужі для нас часи. І я смію думати, що ми стоїмо на переході на повстання такого високого і живого мистецтва, якому по силі рівного досі ще не бувало, і яке так різниться від старого мистецтва, як наївні Бахові гавоти від потрясаючих Скрябинських сонат. І музика нам скаже перше слово.

(X) В цій звітці
наблюдковані певних
безсвідомісних психі-
чних еліт особам і
розбіжності їхніх
особистих інтересів,
які і на інших місцях
напрямують до
книжки.

і скаже своє слово театр, поезія малярство і, правдоподібно тільки за скульптуру можна боятися, бо іменно скульптура і є мабуть типічна для давніх часів.

Scout. est. mort. vive. l'art.... і не для того я починаюся до поширення цієї книжки між нашим громадянством, щоб цьому заперечувати.

Та є в цій книжці одна велика цінність. Це безперечно цікаво зачеплений цілий ряд мистецької справи, що дасть пересічному читачеві / а на нього я рахую / годину інтересного провірювання де-яких нагоре усталених у нас понять і поглядів, і що ще важніше, рішуче переконуюче доказує, що з індустріалізацією світа старе мистецтво, в нових своїх переробках і варіаціях втратило безповоротно змогу існування.

Моя надія, що пропаганда цієї правди може заставить кого уважніше поставитися до того мистецтва, що тепер плоско висміюється, бо мозок вихований на найбільше плоскій мистецькій школі - реалізм^і надто ~~нижчинами~~ ^{за} привчився до холодного, пієного міркування і розуміння, а нащо відлучився творити разом з митцем в питомій сфері мистецтва - Сфері душі.

А тоді може легше буде самотійним піонером "рубати в пралісах стежки". Тоді ближче будимо до того часу коли нове мистецтво стане і у нас на тверд^{ій} ~~грунті~~ ^{ногах}

Леєв Курбас.

Київ. 15 червня 1918 року.

Хвилюючий, внутрішнє суверечливий, боліче вистраданий документ трівожної душі правдивого митця, що вірить "нова естетика ^{віз} ~~віз~~ криє перед нами цілком новий світ і безмежні невичерпані можливості. Дає нам радість знайти себе в мистецтві!....

Великою жалобою творчого життя для Леєва Курбаса була ІДЕЯ Шукання. А в пошуках поруч злюбути Київ природно траплятися і хибам. Та справа тут не в спорадичних помилках, а в повсякчасних Титанічних прагненнях шукати і знаходити, невпинно планітується до правдивої мети нового життя, нового мистецтва, що несе в собі Естетичність - нового буття.

Леєв Курбас як глибокий правдивий мистець часами заперечував самого себе! Наприклад всі свої спектаклі 1917 року, в тому

числ: такі мистецькі вистави як "Молодість", "Йоля" він вважав компромісовим "хлібним" репертуаром. Пізніше він заперечував всю молодотестрівську практику - вважаючи її "пройденим етапом".

Різке протиставлення Лесем Курбасом індивідуальності самотнього митця в суспільстві нам не імпонує. На що тому мені доволилося дискусувати з Курбасом ще в 1919 році /Дивись статтю у № 3 за червень 1919 року ж. "Мистецтво".

(Побожвання Леся Курбаса в частині скульптурного мистецтва скорегувало вже само життя: Наприклад пам'ятник Карлу Марксу у Москві стверджує велику мужність творчості її в скульптурі. Мистецьке перетворення великих дум великого мислителя говорить що й скульптура на радянській землі буває і цвіте. Там же у Москві гранітний пам'ятник Т. Шевченкові під оскарженнями митця заговорив думками й почуттями які на простій мові ми звемо душею народу.)

Значальні слова Леся Курбаса промовлені п'ятдесят років тому багато де в чому споріднюються з великою тугою творчості наших днів; тема особистості митця в суспільстві нас турбує і сьогодні. Питання героїчного образу епохи стоїть на порянку дня і завтра. Не зійшло з дискусії й питання про романтику в соціалістичному реалізмі. А що до практики більшості наших театрів то вона показує, що сцена наша ще й сьогодні збивається до убогих залишків давно пережитих штампів.

х

1918 рік правливо був великим роком "Молодого театру"

Режисерські шани на цей рік наша режисура планувала так: Принципом Леся Курбаса було широкий охват мистецької думки, зачинаючи з першоджерела народної творчості і сягаючи вершин європейської і світової класики,

а саме: а/ примітив народної творчості:

Старовинний "Вертеп" і
Дитяча опера "Коза дерева"

б/ з народної класики:

"У пущі" Лесі Українки й

фрагменти з творів Т. Шевченка

- в/ з європейської драматургії-
Комедія Грілларцера "Горе Брехунові"
- г/ з світової класики-
трагедія Софокла "Цар Едип".

Мріялось про творчість Шекспіра /Ромео і Джульєтта/
про твори Індійської драматургії- /Сакунтала- Калідаса/

Режисера Гната Петровича Юри- ставила завданням працювати за при-
кладом творчої практики інших театрів над такими творами:

- а/ з національної драматургії-
"Г р І х" Володимира Винниченка,
- б/ з європейської драматургії-
"Затоплений звін" Г. Гауптмана,
" Кандид" Б. Шоу.

Великою багатолітньою ТУГОЮ Леся Курбаса була тема революцій-
но- визвольної боротьби українського народу, вобразена Т.Г. Шевч-
ченком у поемі "ГАЙДАМАКИ". Болюча тема в історії українського
народу. До розв'язання її на сцені Леся Курбас готувався завча-
чу і кокланно. До цього була спрямована майже вся практика 1918 р
Ми не любачили до чого стосуються лабораторні виправи над примі-
тивним "Вертепом", над такими віршами Шевченка як "У неділеньку
та ранесенько", "і небо невміє і заснати хвилі" і навіть монумент-
альна вистава Античної трагедії "Цар Едип". Ми вважали всі робо-
ти Леся як звичайні поточні вистави. і тільки пізніше ми уяві-
ли спорівненість архітектонічної природи цих вистав з широ-
ким полотном Курбаса "Гайдамаки". Так само, як важливість тако-
го спектакля як "Цар Едип" ми відчули повною силою його творчої
вагомості ^{учас} в шестидесяті роки, коли нає троє давніших молодотест-
ровців і безпосередніх учасників спектакля "Цар Едип" /Софія
Мануйлович, Василь Василько і Степан Бондарчук/ побачили в Одесі
гастролі гостей Радянського Союзу- правнуків Софокла- "Грецький
театр трагедії."

Ми давно знали про вистави Рейнгарда з участю трагіка
Моїсі, знали про гастролі Муне Скуллі. Але до Леся Курбаса на

українській сцені Ніхто не зважувався братися до рішення античної трагедії на театрі.

Режисерська творчість Леся Курбаса в роботі над виставою "Цар Едип" пінялася до найвищої досконалості. Високонатосна патріотична ІДЕЯ твору загворила зі сцени монументальними самобутніми мистецькими засобами, яких наша українська сцена досі не знала. Конкретні реалістичні образи Едіпа, Іокасти, Креона, Терезія та інших виступали як правдиві відображення сцільних суперечностей епохи. Хор анайшов прекрасне рішення колективного персонажу - носителя громадської думки. Пластичні, звукові, ритмічні елементи вистави творили гармонію спектакля. І коли ми дивилися гастролі наших гостей в Одесі "МЕДЕЮ" Аристофана та "Електру" Софокла/ III і порівнювали з давньою працею Леся Курбаса нам приємно було переконатися, що правдиве рішення класичного твору Античної трагедії на нашій сцені "Молодого театру" в окремих моментах навіть перевищувало прекрасне мистецтво наших гостей.

ІУ.

Т р і в о ж н і г о д и н и.

Для творчості Леся Курбаса тисяча дев'яност дев'ятнадцятий рік був особливо несприятливий. Навколо Києва полихало полум'я громадянської війни. Яви народного гніву гнали з України німецьких окупантів і разом з ним каліфа на голину гетьмана Скоропадського.

До Києва вступила Червона Армія. Все обіцяло добру роботу. Але в затінках таїлися ворожі сили прикростей. З далекого Дону чулося зважання Деникінської білогвардейщини, а на півдні України ширився Петлюра.

І все ж наперекір трівожних днів, Радянська столиця налагоджувала творче життя. Похідний кабінет Наркома Освіти товариша Затонського розмістився у приміщенні готелю "Франсуа" на розі Володи-

мирецької і Фундуклеївської /тепер Леніна/. До кабінету входить четверо: Поліна Самійленко, Софія Мануїлович, Марко Терещенко і Степан Бондарчук. В коротких словах складається коротке заява: "Товарищу Нарком нам доручено доповісти Вам, що "Молодий театр" взяв на себе **ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ** на ланці театральної роботи. Ждемо висновку Вашого розпорядження".

В ті часи, коли інтелігенція в масі ще хиталася "на яку ступити", заява "Молодого театру" була поважним політичним кроком.

Молодотестровців- Степана Бондарчука, Марка Терещенка і Павла Долину покликано до праці у Радянськiм Апаратi. /ВУТЕКОМ/ Тут же були краді сили творчої мислі: Каті Маржанішвілі, Павло Ільїн, Леоніа Собінов. а в ЛітКОМі працював Ілля Ерєнбург та інші. Пульє мистецького життя працював у сприятливих умовах. Наш "Молодий театр" на цей час мав уже широкий репертуар.

Весною 1919 року всі театри Києва націоналізуються і "Молодий театр" стає по справжньому державним театром як і всі інші.

Повстало питання консолідації творчих сил. "Домисели" Старого громадянства про конкуренційні взаємини двох українських театрів з репертуаром "європейського" профіля перестали бути чинними. Це більше сприяло реорганізації театральної сітки- фінансові міркування і два українських театри- "Державний драматичний" і "Молодий" зливаються в один колектив під назвою "Перший Український державний драматичний театр". На чолі нового театру призначається Художнім Керівником Олександр Степанович КУРБАСОВ. Загарова призначається черговим режисером. ~~Режисерська кандидатура Григорієв не може лишатися в ретіку.~~

Для літнього сезону новому театрові передається приміщення театру в саду Куницького зібрання.

Штучно створений колектив не знайшов у собі творчої потенції і кожна репертуарна група стояла відокремлено, показуючи на сцені свій старий репертуар. Наявного ворогування між акторів не було.